

Ohestalyönti tehtävähakissa

Tässä artikkelissa tarkastelen yhtä shakkipelin erikoissiirtoa, ohestalyöntiä, ja sen esiintymistä tehtävähakissa. Nykysääntöjen mukaan ohestalyönti on sotilaan tekemä siirto, jossa kaksi ruutua kerrallaan liikkunut vastustajan sotilas lyödään ruudusta, jonka yli se on siirtynyt ikään kuin se olisi liikkinut vain yhden ruudun eteenpäin. Ohestalyönnin voi tehdä vain välittömästi seuraavalla siirrolla, mutta sitä ei ole pakko tehdä (ellei vaihtoehtona ole oman kuninkaan joutuminen mattiin/pattiin).

Ohestalyönnin lyhyt syntyhistoria

Kun arabialaiset, ennen muuta maurit, toivat shakkipelin Eurooppaan noin vuoden 800 tienoilla, vanhoihin, ilmeisesti jo intialaisilta periytyviin siirtosääntöihin ei satoihin vuosiin tehty mitään olennaisia muutoksia. Vain daamille (fersille) ja kuninkaalle annettiin lupa joihinkin ”hyppyihin” Vasta Alfonso X:n kirjassa *Libros de acedrex, dadas e tablas* vuodelta 1283 mainitaan, että ”On joitakin, jotka työntävät sotilaan ensimmäisellä siirrolla kolmanteen ruutuun” (Kainulainen, 22).

Bill Wall mainitsee siirron (siis sotilaan kaksoisaskelen) syntyneen Italiassa 1275, mutta tietoon on syytä suhtautua varauksin, sillä Wall ei anna sille mitään lähdeä.

Monissa lähteissä annetaan ymmärtää, että ohestalyönti ilmestyi siirtosääntöihin aina sitä mukaa kun sotilaan kaksoisaskel otettiin käyttöön, mutta sekin on valistunut päätelmä, jonka tueksi ei ole faktuaalisia lähteitä, joten lienee tyydyttävä siihen erään lähteen antamaan tietoon, että siirron alkuperä on tuntematon, ja että koko sääntö oli alun perin kiistanalainen. (Kainulainen, 37)

Keskiajan lopulla ja uuden ajan alkupuolella oli eri maantieteellisillä alueilla omia siirtosääntöjään. Englantilais-ranskalaiset säännöt sallivat sekä sotilaan kaksoisaskelen että ohestalyönnin, mutta kaksoisaskel oli yleensä kielletty, kun ensimmäinen lyönti oli tapahtunut. Kiinnostavaa on, että saksalaisissa säännöissä vain d-, e- ja reunasotilailla oli lupa kaksoisaskeleeseen. Lombardian säännöt, jotka sittemmin omaksuttiin koko Italiassa, kielsivät ohestalyönnin.

Pitkin Eurooppaa matkustellut Lucena mainitsee ohestalyönnin kirjassaan *Repeticion de amores et Arte del Axedrez con CL juegos de Partido* (1497). Oletettavasti Espanjassa ohestalyönti vakiintui sääntöihin 1500-luvulla, ja siirto esiintyy mm. Ruy Lopez de Seguralla teoksessa *Libro de la invencion liberal y arte del juego del axedrez* (1561). Joidenkin lähteiden mukaan siirto oli käytössä Espanjassa ja Englannissa jo 1400-luvulla. Mutta

myös Ruy Lopez ja portugalilainen Damiano kielsivät ohestalyönnin, ellei ohestalyötävä sotilas shakannut kaksoisaskeleellaan, eli aikamoinen rajoitus. (Chicco & Porreca, 385)

Näyttää siltä, että ohestalyönti hyväksyttiin Euroopassa melko yleisesti viimeistään 1600-luvulla – yhtä merkittävää poikkeusta lukuun ottamatta. Italiassa oli voimassa sääntö *passar battaglia* [’ohittaa taistelu’], eli ohestalyönti oli kielletty. Sääntö kumottiin vasta syyskuussa 1880 Milanon turnauksessa. (Chicco & Porreca, 211)

Ohimennen voi mainita, että ennen Fiden perustamista vuonna 1924 ei ollut auktoriteettia, joka olisi voinut määrätä shakkipelissä noudatettavista kansainvälisistä säännöistä, joita olisi noudatettu kaikkialla maailmassa. Kussakin maassa noudatettiin sääntöjä, jotka perustuivat traditioon, eturivin pelaajien tai auktoriteettien suosittamiin käytäntöihin yms., myöhemmin kansallisten liittojen suositukseen. Väistämättömänä seurauksena oli sääntöjen kirjavuus, johon alkoi tulla toden teolla muutosta vasta 1800-luvun puolella, kun kansainvälistyvän shakkiyhteisön oli luotava yhtenäiset normit. Lontoossa 1851 järjestetyn ensimmäisen kansainvälisen shakkiturnauksen aikoihin siirtosäännöt olivat Euroopassa jo melko hyvin vakiintuneet em. Italia-poikkeusta lukuun ottamatta.

Siirron nimitys ja merkitseminen

Siirron ranskankielinen nimitys *en passant* [’ohimennen’ yms.] on omaksuttu raakalainana lähes kieleen kuin kieleen, mutta ainakin suomi tekee poikkeuksen. Merkintäsuosituksissa mainitaan, että ohestalyöntiä ei tarvitse ainakaan algebrallisessa kirjoitustavassa erikseen merkitä. Jos suomeksi sen haluaa tehdä, lyhenne tulee kirjoittaa siirron perään muotoon o.l.. Myös kansainvälinen muoto e.p. on mahdollinen.

Siirtosäännön idea

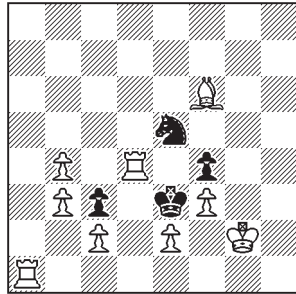
Shakkipeliin Euroopassa tehdyt muutokset olivat johdonmukaisesti pyrkineet nopeuttamaan peliä, joten kiinnostavaa onkin, miksi ohestalyönti on poikkeus tästä säännöstä. Yhtenä ajatuksena on ilmeisesti ollut se, että on pyritty estämään kaksoisaskelen tekemisen sotilaan liian helppo eteneminen korotusruudulle.

Ensiesiintymiset shakkitehtävissä

Pitää edetä useita satoja vuosia ohestalyönnin yleisestä hyväksymisestä shakkipelin sääntöihin, ennen kuin alkavat löytyä ensimmäiset tehtävähakilliset tulkinnot siirrosta.

O1. Adolf Anderssen

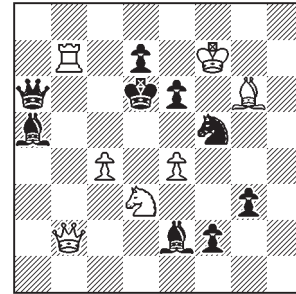
Leipziger Illustrierte Zeitung 31.1.1846

3# 9+4

O2. Horatio Bolton

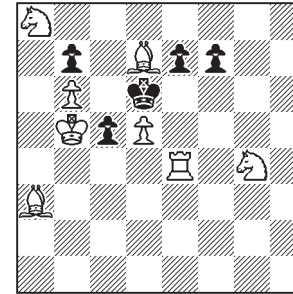
19. Lewis: Chess Problems 1827

5# 7+9

O3. Max Lange

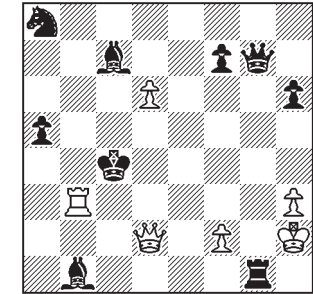
885. Deutsche Schachzeitung 02/1858

Nopein #? 8+5

O4. Sam Loyd

Chess Monthly 1860

-1 & 1# 6+9

Breuer kirjassaan antaa tehtävän 1 vanhimpana shakkitehtävänä, jossa ohestalyönti on esiintynyt (N:o 182): **1.Te1! Kxd4 2.e4 fxe3 3.Td1#**. Breuer (s. 53) lisää vielä kommentin ”genau datierte” [”tarkasti päivätty”], joten ensiesiintymisen lienee ollut kiistanalainen, sillä Aaron Alexandren kokoomateoksesta *Praktische Sammlung bester und höchst interessanter Schachspiel-Probleme durch mehr als zweitausend Beisiele anschaulich gemacht: aus älteren und neueren Schriftstellern zusammengetragen* (Leipzig 1846), joka ilmestyi samanaikaisesti myös englannin- ja ranskan-kielisenä, löytyy ohestalyöntitehtäviä, esim. von Heydebrand und der Lasan 3# ja Lionel Kiesiritzkyn 4#, joiden ilmestymisajankohtaa ei ole pystytty määrittämään tarkemmin kuin ”ennen vuotta 1846”. Anderssenin työssä pakoruudun ryöväävä alkusiirto on heikko, mutta virhettä lieventää esipeli *1.- Kxe2 2.Lxe5.

On hyvin mahdollista, että kunnia vanhimmasta ohestalyönnin sisältä-

västä tehtävästä kuuluu kuitenkin Horatio Boltonin tehtävälle 2: **1.Dd4+! Rxd4 2.e5+ Kc6 3.Le4+ d5 4.exd6+ Kxd6 5.c5#**. D-uhrausalkusiirto on tehtävän toinen iso pointti, vaikka nykykatsojasta tehtävä muuten onkin kovin vanhanaikainen mattijahti, jonka loppuasema on tosin kiitettävän taloudellinen. Mansubaperinteestä on muistona torjumaton alkuasemashakkaus (Rh6+), jonka laatija olisi saanut helposti pois, jos olisi katsonut sen aiheelliseksi (+msh6). William Lewis ei ilmeisesti anna tehtävän alkuperäislähdettä. Hänen kirjassaan on vielä toinenkin Boltonin ohestalyöntitehtävä, 7#, jossa on myös D-uhraus, hiljaisiin alkusiirtoihin tosin. Vuonna 1833 ilmestyneessä teoksessa *Nouveau Traité du jeu des Échecs* on de la Bourdonnais'n 6# ohestalyönnin, mutta sen sisältö on niin samankaltainen kuin Boltonin tehtävässä 2, että sitä voi pitää lähes täysin edelletynä.

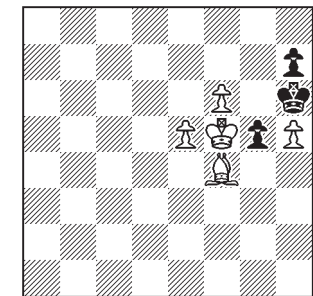
1800-luvun puoleen väliin mennessä ohestalyönnin olivat ”löytäneet” siis jo useat problemistit, jotka edustivat

aikansa eturivin laatijoita. Kaikissa varhaisissa tulkinnoissa ohestalyönnin oli tehnyt valkea, niin kuin mattitehtävissä luonnollista olikin.

Vuonna 1958 Piranin kongressissa PCCC:n laatima tehtäväshakin koodiksi ottaa esiin myös ohestalyönnin todetessaan, että ohestalyönti tehtävän *alkusiirtona* on sallittu vain, jos voidaan todistaa retroanalyysin keinoin, että aseman edellinen siirto on ollut ohestalyötävän sotilaan kaksoisaskel (B, Art. 5). Tätä käytäntöä oli noudatettu jo 100 vuotta aikaisemmin, kuten tehtävä 3 osoittaa: **1.dxc6+! Kd5 2.Rf2 ~/bxc6+ 3.Rc7/Lxc6#**. Vastaus kuvion alle liitettyyn kysymykseen on siis ”kolme siirtoa”.

Tarvittava retroanalyysi ei ole monimutkainen, mutta tehtävä on retroanalyytisesti historiallinen. Vain pari vuotta myöhemmin Sam Loyd esitti saman idean *apuretraktorin* muodossa (tehtävä 4): **1.exd6 o.l.! & 1.Dc3#**. Tehtävän vaatimus kuuluu selkokielisenä: ”Valkea ottaa siirron takaisin ja tekee sen sijaan 1 siirron

O5. Viktor V. Pelikan *Sahmatnyj listok* 1862

3# 4+4

matin.” Tehtävät 3 ja 4 saattavat olla kaikkein ensimmäiset retrotehtävät. Apuretraktori on vanhin retraktoriyyppi. Tehtävässä 4 valkealla on oikeus väittää, että mustan edellinen siirto on ollut d7-d5 (eikä esim. d7-d6), jolloin valkea voi ottaa takaisin oman siirtonsa 1.exd6 o.l. ja sen sijaan tehdä mattisiirron 1.Dc3#. Puolustusretraktorit, joissa vastapuolellakin oli sanan sijaa takaisinotoissa, keksittiin vasta 1900-luvun puolella.

Tehtävä 5 on tässä yhteydessä kuriositeetti: **1.hxg6+! Kh5 2.gxh7 Kh4 3.h8D,T#**. Se myöhästyi muutaman

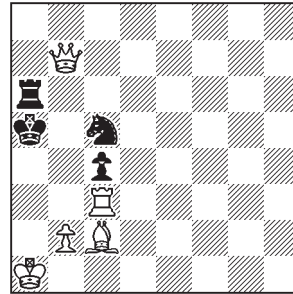
vuoden ensimmäisistä ohestalyönnin esityksistä tehtävän alkusiirrosta. Tehtävä on aivan normaali 3#, sillä se ei ole retraktori eikä siihen liity mitään kysymystä siirtoluvusta. Friedrich Amelung julkaisi muuten myöhemmin täysin identtisen tehtävän (*Düna-Zeitung* 1896).

Itsematteja laadittiin jo 1800-luvulla paljon, ja niinpä Alain C. White (1880–1951) saattoi jo vuonna 1907 julkaista kaksiosaisen kirjan *Les Mille et un mats d'inverse* (Paris 1907) eli ”Tuhat yksi itsemattia”, joka oli Whiten ensimmäisiä ”joulukirjoja”, ja tehtävissä käytettiin hyväksi ohestalyöntiä suhteellisen usein. Tehtävä 6 lienee ensimmäinen ko. tyypin itsematti. **1.b4+!** cxb3 o.l. 2.Txc5+ Ka4 3.Dxa6+ Kb4 4.Dc4+ Ka3 5.Lb1 b2#. Tehtävää voi pitää aika sovinnaisena, sillä ohestalyönti esiintyy heti tehtävän alussa, ja lopun mattiasemaa voi nykyään pitää aika vaisuna. Se esiintyi jo modenalaisilla. Yllättävää sinänsä, että valkea listii aika riuskasti todennäköisemmät matintekijät, mutta valkean aggressiivisuus itsemattissa on esteettisessä mielessä kaksiteräinen miekka.

Alain C. White on muuten tässä yhteydessä relevantti henkilö muutenkin kuin em. teoksen julkaisijana, sillä hän on myös kirjan *Running the Gauntlet* (Stroud 1911) julkaisija. Tämä klassikkoteos, joka on englannin- ja saksankielinen, lienee lajissaan ensimmäinen, jossa tutkittiin ohestalyönnin esiintymistä shakkitehtävissä. Kirjaa olisi kiva suositella, mutta huono uu-

O6. Otto Heinrich A. von Oppen

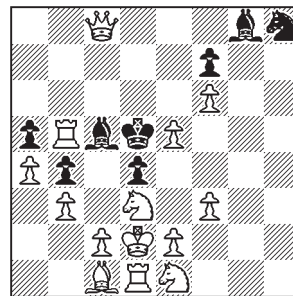
386. *Schachzeitung* 12/1851

i#5 5+4

O7. Gustav von Broecker

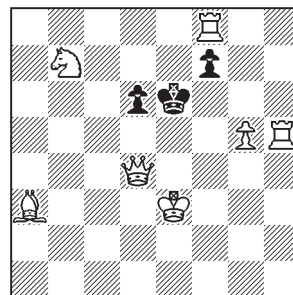
Deutsches Wochenschach 1891

i#3 14+8

O8. Sam Loyd

La Stratégie 1867

2# 7+3

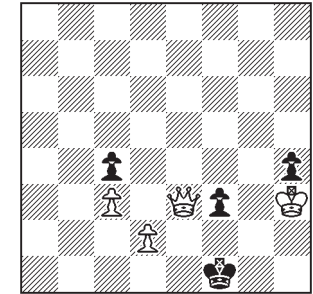
tenen on, että sitä on tuskin mistään saatavissa, ja jos sen matkoillaan jostakin antikvariaatista sattuisi löytämään, hinta saattaisi olla siinä 300 €:n korvilla. Hyvä uutinen on, että Henry Tannerin mukaan teos on ilmaiseksi ladattavissa netissä!

Ajalle tyypillistä von Oppenin tehtävässä ovat valkean jatkuvat shakkaukset. Tehtävä 7 ei ehkä edusta 1800-luvun parhaita itsematteja, mutta siinä on ainakin joitakin huomionarvoisia piirteitä: alkusiirto on hiljainen, tehtävä haarautuu kahteen muunneltamaan heti mustan 1. siirrosta, ja molemmat muunnelat ovat vielä temaattisia! **1.De8!** (~) 1.- Lh7 2.Rxb4+ axb4 3.c4+ b[d]xc3 o.l.#, 1.- Rg6 2.Rf4+ Rxf4 3.e4+ dxex3 o.l.#. Monille itsematteille tyypillisesti 1. riville on tarvittu hyvin epätaloudellisia tukenappuloita, mutta kaiken kaikkiaan tässä työssä on jo aika moderni ilme. Perustelussa sille, miksi toisessa muunnelmassa valkea pelaa **c2-c4** ja toisessa **e2-e4**, on kaukaisia duaalinvältön kaikuja.

Ohestalyöntiin mattisiirtona liittyy kiehtovia piirteitä: parhaimmillaan se avaa yht'aikaa ainakin kaksi linjaa, ja lisäksi lyövä sotilas voi vielä omalla siirrollaan suojata pakoruudun. Tästä en löytänyt hyviä itsemattiesimerkkejä, joten joudun turvautumaan Sam Loydin 2#-klassikkoon 8: *1.- K~7 2.Dxd6#, 1.- Kf5 2.De4#, 1.- f5 2.Dxd6#, **1.Dg4+!**, 1.- f5 2.gxf6 o.l.#, 1.- Ke7 2.Lxd6#, 1.- Kd[e]5 2.De4#. Kiehtovien ohestalyöntiefektien lisäksi kaksi matin- ja yksi puolustuksenmuutos! 5. rivi ja diagonaali g4-d7

O9. Aleksandr V. Galitski

Tidskrift för Schack 1891

3# 4+4

aukeavat tyylikkäästi, ja sf6 hoitaa viimeisenkin pakoruudun. Sievä konaisuus, eikä Loyd tapansa mukaan häikäillyt käyttää shakkaavaa alkusiirtoa sen esiin tuomiseen.

Pahoittelen, että joudun poukkoilemaan hiukan aiheesta toiseen, mutta näyttää siltä että vuosisadan taitteessa ohestalyönti oli monenlaisen kiinnostuksen kohteena. Ohestalyöntiä säätelevisissä shakin säännöissä sanotaan, että ohestalyönti on tehtävä heti ensimmäisen tilaisuuden tullen. Tehtävässä 9 tätä havainnollistetaan nokkelasti. *1.- f2 2.De4 Kg1 3.Dg2#. Alkusiirto **1.d4!**, ja jos nyt 1.- cxd3 o.l. niin 2.Dd2 Kg1/f2 3.De1/Dd1#, 1.- f2 2.De4. Miksei 1.d3? käynyt. Siksi, että silloin 1.- f2:n jälkeen musta ei ole siirtopakossa: 2.De4 cxd3! Sen sijaan 1.d4:n jälkeen siirtopakko toimii, koska mustalla ei ole enää oikeutta siirtoon 2.- cxd3. Se oikeus meni jo! Tehtävä ilmestyi muuten Johannes Öhqvistin julkaisemassa lehdessä, ruotsalainen *TfS* aloitti vasta 1895.

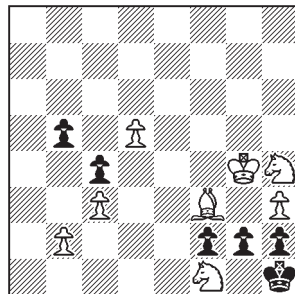
Galitski palasi vielä ohestalyöntiaiheeseen tehtävällä **10**: Jos musta nyt vastaa alkusiirtoon **1.b4!** ohestalyönnillä 1.- cxb3 o.l., niin matti tulee: 2.Le4 Kg1 3.Rf3+ Kxf1 4.Ld3# (2.- b2 3.Rg3+ Kg1 4.Rf3#). Vaihtoehto ei ole parempi: 1.- Kg1 2.Lxg2 h1D 3.Rf3+ Kxg2 4.Re3# ja toinen sievä mallimatti! Mustan siirtopakko on tässäkin relevantti, siksi ei 1.b3?, sillä 1.- Kg1 2.Lxg2 cxb3!

Kun nyt tuli äsken Öhqvististä puhe, niin hän on yksi kuudesta suomalaisesta, jotka ovat päässeet Breuerin aatehistoriaopukseen – ohestalyöntitehtävällä **11**. Koetelman 1.d3? ~ 2.De2 kumooa 1.- Txd3! 2.De2 Ta3+!. Alkusiirto **1.d4!** esittää kaksivärisen antiurauksen ja uhkaa 2.De2 Txd4 3.Ra2#. Alkusiirron jälkeen neljäs rivi on kolmen nappulan katkoma, mutta ohestalyönti auttaa purkamaan suman: 1.- cxd3 o.l. 2.Ra2+ Kxc2 3.Dxa4# mallimatein.

Näihin aikoihin Venäjällä järjestettiin teemakilpailu, jonka aiheena oli ohestalyönti. Tehtävä **12** olkoon pieni näyte ko. kilpailusta: **1.Rd4!** ~ 2.Rc6 ~ 3.Td8#, 1.- f5 (uhaten 1.- f4+) 2.exf6 o.l c5 3.dxc6# o.l. Jälkimmäisen ohestalyönnin tehoa tietysti heikentää se, että musta voi pelata myös 2.- c6, sillä 2.- c5 ei enää puolusta mitään.

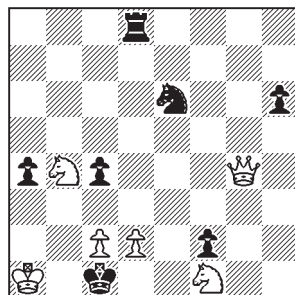
Mutta minunhan piti puhua aivan muusta, nimittäin retrotehtävästä, joka kantaa nimeä *Oeffner-tyyppi*. Idean kantatehtävä on August Oeffnerin (1824–1888) **13**, jossa näkökulmasta riippuen on kaksi tai ei yhtään ratkaisua. Mustan edellinen siirto on ollut

O10. Aleksandr V. Galitski
Deutsche Schachzeitung 1894

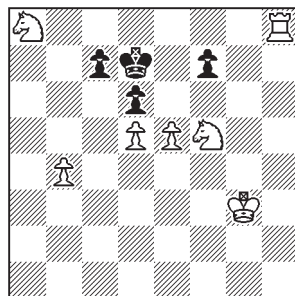
4# 8+6

O11. Johannes Öhqvist
Tidskrift för Schack 1896

3# 6+7

O12. Ottmar Weiß
2. palk. *Šahmatnyj žurnal TT 1893*

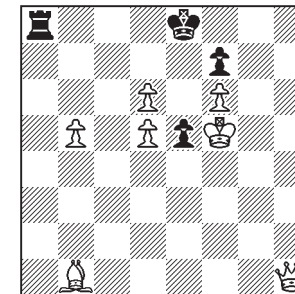
3# 7+4

joko 0.- e5 tai K:n tai T:n siirto. **1.dxe6 o.l.!** ~ 2.Dxa8#, Dh8# 1.- fxe6+ 2.Kxe6 0-0-0 3.Da8#. Mutta entäpä, jos musta siirsi viimeksi T:a tai K:ta? **1.Kxe5!** Tal 2.Dh8+ Kd7 3.Lf5#. Tehtävässä on siis ikään kuin a- ja b-muoto: a) mustalla on linnoitusoikeus b) mustalla ei ole linnoitusoikeutta. Kumpi pätee kuvioasemassa? Mahdoton sanoa retroanalyysin perusteella. Siksi tällaisen tehtävän kuvion alle pitää tökätä RV (retro-variations).

Ranskalainen huippulaatija Michel Caillaud keksi vuonna 1979 *konsekventin sarjasiirtoisen*, joka määritellään siten, että ”sarjasiirtoisessa tehtävässä määritetään aseman laillisuus aina uudelleen joka siirron jälkeen”. Tehtävä **14** kertoo tarinan lyhyesti: 1.Df2 2.Db6 3.Kd4 4.bxc3 o.l. 5.Dg6 6.De4 Lb6#. Mitä tapahtui? Mistä tuo ohari tuli kesken kaiken? Jos lukija tarkastelee asemaa siirron 3.Kd4 jälkeen, hän huomaa, että jos ko. asemaa arvioitaisiin kuten normaaliasemaa, jossa musta olisi siirtänyt viimeksi, valkean edellisen siirron olisi täytynyt olla 3.- c2-c4. Siispä, voilä, mustalla on mahdollisuus ja oikeus lyödä ohesta. Caillaud’lta on varmaan parempia-kin tehtäväsimerkkejä, mutta tämä on varhaisimpia – ja tämän minäkin saatoin ymmärtää. Muistaakseni olen nähnyt tehtävätyyppejä nimitettävän myös ”sarjasiirtoinen, Caillaud-tyyppi” -nimellä, mutta tietääkö joku, onko tällä tehtävälajilla myös jotakin muuta, aidosti suomenkielistä nimeä?

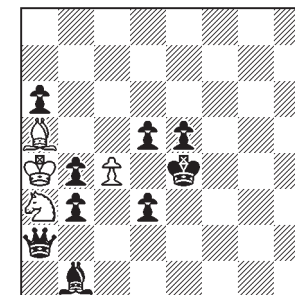
On olemassa lukuisia ns. perinteisiä retrotehtäviä, joissa ohestalyönti

O13. August Oeffner
Brentano's Monthly 1882

3# RV 7+4

O14. Michel Caillaud
diagrammes 9.10.1979

6ksa# 4+9

näyttelee keskeistä osaa esim. määrittäessä jommankumman osapuolen oikeutta linnoitua. Ne kuuluvat yleensä osittaisen retroanalyysin (Partial Retroanalysis, PR) piiriin. Esimerkkitehtävistä ei olisi puutetta. Niiden sisällön selostamiseen menee usein runsaasti tilaa, jonka varaan nyt muille tehtävätyypeille.

Viime vuosisadan loppupuolelta ovat yhä kasvavaa suosiota nauttineet *johtopelit*, joihin ohestalyöntiä on harvemmin totuttu liittämään.. Noin 15

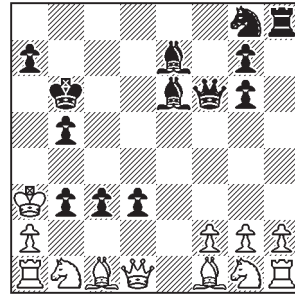
vuoden takaa on tehtävä **15**, jossa yksimääreinen, täysin dualiton johtopeli sisältää peräti kolme ohestalyöntiä, eli shakkipelin alkuasemasta ei kuvio-asemaan voisi päätyä 17 siirtoparissa muutoin kuin näin: 1.e4 d5 2.e5 Kd7 3.e6+ Kc6 4.exf7 e5 5.Ke2 Df6 6.Kd3 Le7 7.f8D Le6 8.Dxb8 b5 9.Dxa8+ Kb6 10.De8 c5 11.Dg6 hgxg6 12.Kc3 e4+ 13.d4 exd3 o.l.+ 14.Kb3 d4+ 15.c4 dxc3 o.l.+ 16.Ka3 c4+ 17.b4 cxb3 o.l.#.

Tehtävä **16** edustaa yhtä helppotajuista retrotehtävyyppiä, jossa ratkaisijan tehtävä ei ole kohtuuton: -1.d5xe6 o.l.+ e7-e5 -2.d4-d5+ Ke6xf6 -3.e5xf6 o.l.+ f7-f5. Kaksi ohestalyöntiä. Taaemmas ei pelin kulkua voi enää yksimääreisesti jäljittää, sillä vDg4 on voinut tulla shakkaamaan melkein mistä tahansa ja lyödä g4:stä minkä mustan nappulan tahansa – tai olla lyömättä mitään.. Matti Myllyniemi laati samantyyppisen työn vuotta myöhemmin, mutta siinä oli ”vain” 5 puolisiirtoa (n:o 262, *Toteutuneita oivalluksia*).

Monipuolisena laatijana Matti laati jonkin verran myös muita retroja, esimerkkinä edellisen kanssa samantyyppinen **17**: -1.0-0-0+ Ke5-d6 -2.e4xd3 o.l.+ d2-d4 -3.b2-b1L+. Tehtävä esittää myös toisen aiheemme kannalta relevantin teeman, *Valladão-teema II*:n, eli samassa tehtävässä esiintyy shakkipelin kolme erikoissiirtoa: linnoitus, ohestalyönti ja korotus.

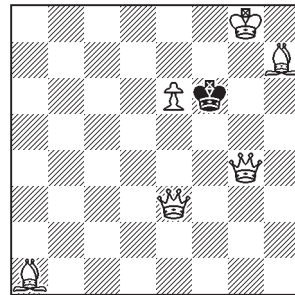
Lopputehtävissä ei ohestalyönnin pitäisi olla mikään tavaton ilmiö, mut-

O15. Thierry Le Gleuher
2. palk. e.a. *Probleemblad 1998* (v)

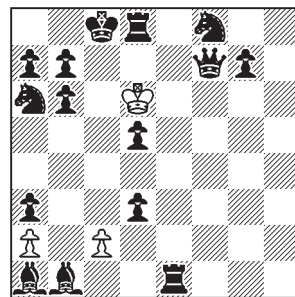
JP 17,0 siirrossa 12+13

O16. Nenad Petrović
1.–2. palk. *Problem 4. TT 1954*

6 viim. siirtoa? 6+1

O17. Matti Myllyniemi
Die Schwalbe 1975

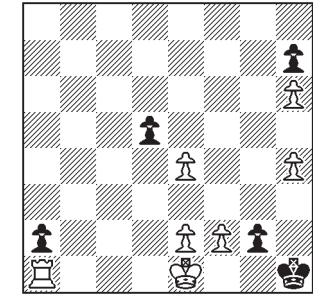
5 viim. siirtoa? 3+15

ta tuntemistani retrotehtävistä, joista varhaisimmat ovat Aleksei Troitskin käsialaa, monet ovat korrektiuden puolesta epäilyttäviä tai ne ovat lopputehtävinä vaatimattomia. Kaikkein arkipäiväisimmät ohestalyönnin sisältävät lopputehtävät esittävät mustan sotilaan kaksoisaskleen, joka kumoutuu valkean tekemään ohestalyöntiin, mutta muunnelman kulku olisi aivan sama, vaikka ms olisi siirtynyt vain yhden askleen.

Mielestäni omaperäisimpiä ohestalyönti-lopputehtäviä on aika tuore **18**, jossa *valkea* pakottaa *mustan* lyömään ohesta: 1.0-0-0+! (1.Kd2+? g1D 2.Txg1+ Kxg1) g1D (1.- Kh2 2.Kb2 dxe4 3.Kza2 Kh3 4.Kb3 Kxh4 5.Kc4 Kg4 6.Kd4 h4 7.Kxe4 h3 8.Tg1 Kh4 9.Kf3 h2 10.Kxg2 hxg1D+ 11.Kxg1 voittaen) 2.Txg1+ Kzg1 3.Kb2 dxe4 4.f4! (4.f3? e3 5.f4 Kf2 6.f5 Kxe2 7.f6 Kd2 8.f7 e2) exf3 o.l. 5.exf3 Kf2 6.f4 Kf3 7.f5 Kf4 8.f6 Kf5 9.f7 Kg6 10.f8T! voittaen. Myös tämä tehtävä esittää Valladão-teema II:a, ja lopussa voi nähdä myös täyskorotuksen, jos ottaa huomioon houkutukset 10.f8D? a1D+! 11.Kxa1 patti, 11.f8L? Kf7 = ja 11.f8R+? Kxh6 =.

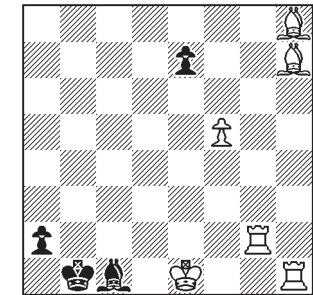
Valladão (-Monteiro)-teema II on saanut nimensä brasilialislaatija Joaquim Valladão Monteiron (1907–1993) mukaan, joka saattoi laatia ensiesityksensä vuonna 1964 (*ECP*, n:o 1630). Olen löytänyt yhden vanhemman korrektilin tehtävän, myös aiheesta paljon laatineen norjalaislaatijan **19**:n: **1.0-0!**

O18. Gady Costeff
1.–2. erik.p. *The Problemist 2006*

+ 7+5

O19. Ivar Godal
Postsjakk 1961

2# 6+4

a1Q 2.f6#, 1.- a1R 2.Tb2#, 1.- e5 2.fxe6 o.l.# Kuten 17, 18 ja 19 vihjaavat, teema ei ole sidottu mihinkään tiettyyn tehtävyyppiin, ja teemasiirrot voivat esiintyä niin mustan kuin valkeankin tekeminä.

Pape-teeman (engl. Double Gauntlet) ensiesitykset laadittiin jo 1870-luvulla, vaikka teema jostain syystä nimettiin ranskalaisniekka Edouard

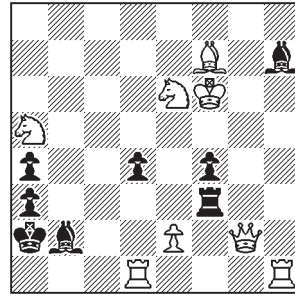
Papen (1870–1949) mukaan., jonka 20 esittää ristishakkeja: **1.e4!** ~ 2.Ta1#, 1.- fxe3 o.l.+ 2.Rf4#, 1.- dxe3 o.l.+ 2.Rd4#. Teemamääritelmä: ”Alkusiirtona tehtävän sotilaan kaksoisaskelen aiheuttaman uhan musta voi torjua kahden sotilaan tekemillä ohestalyönneillä. Molempien teemasiirtojen tulisi esittää samantyyppinen strategia (haitta/hyöty).” Alun perin teemasiirtojen piti olla nimenomaan mustan shakkauksia, joihin valkea vastaa ristishakein, mutta sittemmin teemamääritelmää on väljennetty.

Seuraavaksi esittelyvuorossa olkoon *en passant*-Umnov-teema, jonka Degener (s. 447) on ristinyt Umnov-koneistoksi (saks. Umnov-Mechanismus): ”Mustan 4. rivillä sijaitsevan sotilaan kaksinkertainen peli, kerran suoraan eteenpäin ja toisen kerran ohestalyöden.” Muissa lähteissä olen vielä nähnyt täsmennettävän määritelmää siten, että ”molemmat siirrot katkovat ja avaavat mustan tai valkean linjoja, ja siirtoja seuraavat eri matit”. Teemalla oli lyhyt kukoistuskautensa 1920- ja 1930-lukujen taitteessa, josta on peräisin myös teeman ”isän” teemaesimerkki **21: 1.d4!** ~ 2.Rd5#, 1.- e3 2.Lc2#, 1.- exd3 o.l. 2.Lc4#, 1.- Re3 2.Ld1#, 1.- Df5 2.Ld5#, 1.- Rc7 2.Tb8#, 1.- Dxb3+ 2.Dxb3#. Erittäin tehokas patteritutkielma!

Samoilta ajoilta on peräisin brasilialaisteema, joka eri kielissä kantaa nimeä *En passant – Anti-en passant*: ”Esipelissä tai houkutuksessa valkea tekee matin lyömällä sotilaallaan ms:n ohesta. Ratkaisussa samaa puolustusta

O20. Edouard Pape

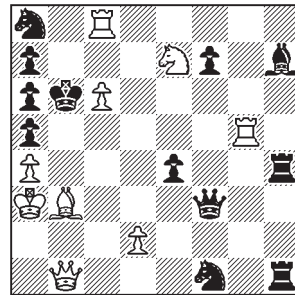
Bulletin de la Fédération Française des Échecs 1936

2# 8+8

O21. Jevgenij Umnov

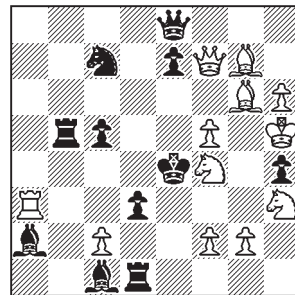
1. palk. *Šahmaty 1929/II*

2# 9+12

O22. Felix A. Sonnenfeld

2. palk. *O Foot-Ball 1935*

2# 12+11

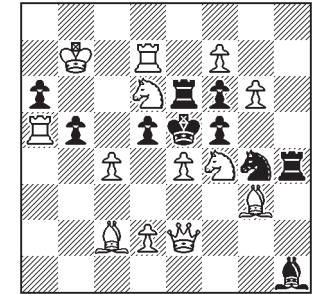
vastaan valkea tekee matin siirtymällä samalla sotilaallaan suoraan eteenpäin.” En ole löytänyt vanhempaa teemaesimerkkiä kuin sen, joka annetaan myös *ECP*:ssä (n:o 553; kts. tehtävä **22**): *1.- e5 2.fxe6#[f6?], **1.Re2!** ~ 2.Rc3#, 1.- e5 2.f6# [fze6?], 1.- Tb3 2.Dc4#, 1.- Ld2 2.cxd3#, 1.- Lb2 2.Rg5#, 1.- Rd5 2.De6#, 1.- dx[e]c2 2.f3#. Tässä teema ei muodostu vain yhdestä siirrosta, jolloin sitä ei voisi kutsua teemaksi, vaan kahdesta, joista toinen esiintyy virtuaalisessa, toinen ratkaisupelissä.

Degener (s. 138) ottaa esiin vielä yhden teeman, jossa ohestalyönneillä on iso osuus, nimittäin *ohestalyöntiin varautumisen* (saks. *En passant-Vorbereitung*): ”Musta sotilas siirtyy tai päästetään, jotta se voi vastata uhkaavaan sotilaan kaksoisaskeleella tehtävään mattiin lyömällä ohesta”. Selvää kuin pläkki, kuten **23** osoittaa: *1.- dxc4 2.Rxc4#, 1.- d4 2.Rd3#, 1.- bxc4 2.Txd5#, 1.- Kd4 2.Rxe6#, **1.Dd1!** (2.d4#), 1.- fxe4 2.Re2#, 1.- dxc4 2.Rxc4#, 1.- dxe4 2.Da1#, 1.- bxc4 2.Txd5# (1.- d4 2.Rd3#, 1.- Kd4 2.Rxe6#).

Etäistä sukua edelliselle teemalle on jälleen brasilialainen *Ceará-teema*: ”Valkean sotilaan uhkaaman kaksoisaskelmatin musta torjuu mahdollisimman monella puolustusmotiivilla, ei kuitenkaan shakkauksella”, *Ceará 2-teemassa* musta voi torjua uhan myös epäsuorasti (esim. linjanavaus, joka samalla kiinnittää teemasotilaan) *Typistetyssä Ceará-teemassa* puolustusmotiivit ovat lyönti, obstruktio

O23. Charles Ouellet

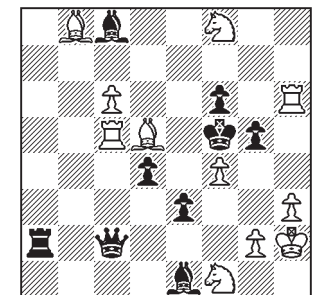
British Chess Magazine VI/1991

2# 13+10

O24. Dante H. Rizzetti

Erik.palk. (ulkomaal.) *Club de Xadrez Fortaleza TT 1982–83*

2# 11+9

ja suora suojaus. Teeman 1-muotoa edustaa tehtävä **24: 1.Kh1!** ~ 2.g4#, 1.- gxf4 [ohestalyönti] 2.Th5#. 1.- De4 [kiinnitys] 2.Le6#, 1.- Lg3 [obstruktio] 2.Rxg3#, 1.- De2[d1] [suora suojaus] 2.Lf3#, 1.- g4 [obstruktio] 2.Th5#, 1.- Dxc2+ [teemasotilaan lyönti] 2.Lxc2#. Valkean patteripeli tuo hiukan elävyyttä tähän usein hiukan kaavamaiseen ja kankeaan teemaan. Nimen tälle teemalle on antanut brasilialaaja Emanuel Costa, joka oli kotoisin Koillis-Brasiliasta, Ceará-osavaltiosta. Ohimennen: jalkapalloseura Ceará,

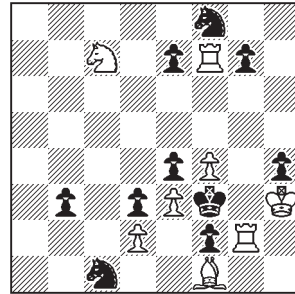
joka on kotoisin Fortalezan kaupungista, täytti 100 vuotta 2.6.2014. Onnea vaan!

Esittelyvuorossa seuraavan teeman ovat tehtävän **25** laatijat ristineet *anti-en passant* -teemaksi: ”3- tai monisiirtoisessa [mattitehtävässä] musta siirtää sotilastaan vain yhden askeleen välttääkseen valkeaa myöhemmin tekemästä ohestalyöntiä.” (ECP, 28) Esimerkkitehtävän ratkaisu loogisine houkutuksineen: 1.Rb5? (2.Rd4#) Re6!; 1.Kxh4? (2.Tg3#) Rg6+!; **1.Tg4!** (~ 2.f5 [3.Tf4#] e5/g5 3.fxe6/fxg6#), 1.- e6 2.Rb5 e5 3.fxe5# (2.f5? e5!), 1.- g6 2.Kxh4 g5+ 3.fxg5# (2.f5? g5!). Luontevin tapa esittää teema on Brunner-dresdeniläisenä, kuten tässä, eli ”mustan nappulan, joka torjuu pääaikeen, siirtymisen estää esitoimen jälkeen toinen musta nappula, jonka korvaava puolustus osoittautuu riittämättömäksi”.

Artikkelille suunnittelemani pituus alkaa täytyä, joten lopuksi pari ennätystehtävää, joista vastikään edesmenneen serbilaatijan **26** esittää 7 peräkkäistä valkean ohestalyöntiä: **1.Ta4!** (2.Txb4+ R~4 3.TxR#) a5 2.bxa6 b5 3.cxb6 c5 4.dxc6 d5 5.exd6 e5 6.fxe6 f5 7.gxf6 g5 8.hxg6 Re4 9.Txb4 ~ 10.Txe4#. Ennätystehtäväksi harvinaisen kevyeksi konstruoitu luomus, jossa vain mTa8 on ”välttämätön paha”, eli sen ainoa tehtävä on torjua sivuratkaisuja tai duaaleja.

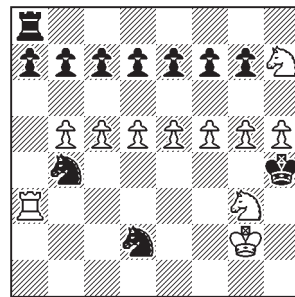
Peräkkäisten mustan ohestalyöntien ennätys lienee ainakin 6 (kts. ECP, n:o 556), ja 4:ään pääsi Myllyniemi syvälisellä tehtävällä **27**, jossa pienemmän

O25. Valentin F. Rudenko & Viktor I. Tšepiznyj
3766. Die Schwalbe 1982

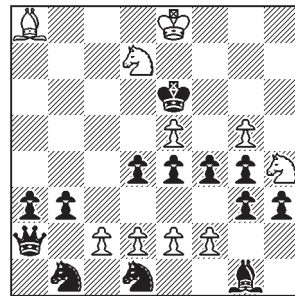
3# 8+10

O26. Milan Velimirović
1. palk. Novi Temi 1978–9

10# 11+11

O27. Matti Myllyniemi
PSY:n juhlaulkaisu 1976

8# 10+13

lukumäärän korvaa laatu. Ratkaisu loogisine houkutuksineen kulkee seuraavasti: 1.g6? Dxc2! **1.c4!** (2.Ld5#) dxc3 2.d4 (3.d5,Rc5[f8]#; 2.g6? Dxd2!) exd3 3.e4 (4.Ld5#; 3.g6? Dxe2!) fxe3 4.f4 (5.f5,Rc5[f8]#; 4.g6? Dxf2!) gxf3 5.g6! ~ 6.g7 ~ 7.g8D,L#. Tehtävässä on peräti nelisiirtoinen esitoimi, ja ratkaisun looginen rakenne esittää *hampurilaista ideaa*: ”Valkean päätoimen musta kumoaa nappulalla A. Esitoimella valkea kyydittää mustan nappulan B siten, että mustalle tarjoutuu uusi puolustus nappulalla A.”. Tarkoitukseni oli ottaa tämä tehtävä mukaan *Encyclopedia of Chess Problems* -kirjaan, ja tehtävää tutkiessani ihmettelin samalla, miksi Matti oli valinnut sille niin ”vaatimattoman” julkaisufoorumin, kunnes oivalsin, että mikään mustan vastapeli ei pakottanut valkeaa valitsemaan vain korotusta D:ksi, vaan mattisiirrosta on ikävä korotusduaali, mikä tässä tehtävässä on mielestäni – ja oli ehkä Matinkin mielestä – häiritsevää antiklimaksia.

Tein aika pitkään töitä koettaessani työstää tehtävään dualittoman loppuratkaisun, mutta vaivannäköni ei saanut palkintoa. Ehkä joku lukijoista saa tästä muokattua albumitehtävän?

Lopuksi

Ohestalyönti ei ole teema, vaan yksi shakkipelin erikoissiirroista, mutta se voidaan yhdistää eri tehtävästrategioihin ja myös korottaa tehtävän teemaksi esim. toistoeffektein. Kesti pari vuosisataa siitä, kun ohestalyönti oli

hyväksytty pelishakkikäytäntöön, että se alkoi esiintyä myös tehtäväshakin eri muodoissa, aluksi matti- ja itsemattitehtävissä. Ohestalyönti esiintyi jo 1800-luvulla myös ensimmäisissä retrotehtävissä.

Ohestalyönnin ehkä kiehtovimmat ominaisuudet, monenlaiset linjanavausvaikutukset, yhdistettynä itse lyövän sotilaan suojaustehtävään, pääsevät erityisen hyvin oikeuksiinsa tehtävän mattisiirtona. Vaikka ohestalyönti ei ole teema, se on oleellinen osa n. puolta tusinaa teemaa. Lisäksi on olemassa lukuisia tehtäviä, joissa se on eittämättömän tärkeä temaattinen komponentti.

Tämä artikkeli on pintaraapaisu senkin vuoksi, että en ole kosketellut lainkaan käytännön esimerkein ns. osittaista retroanalyysiä, jossa ohestalyönnin esiintyminen tai esiintymättömyys tai mahdollisuus on usein olennainen osa takenevan pelin tutkimista. Samoin esim. apumattigenre loistaa poissaolollaan.

Online/public domain -lähteet:

- Chess History & Chronology by Bill Wall
- PDB (Die Schwalbe)
- Wikipedia
- WinChloe
- Yet another chess problem database (Turevsky)

Painetut lähteet:

- Breuer, Josef: *Beispiele zur Ideengeschichte des Schachproblems*. Die Schwalbe: Düsseldorf 1982.

- Chicco, Adriano & Porreca, Giorgio: *Dizionario enciclopedico degli scacchi*. Mursia & C.: Milano 1971.
- Degener, Udo: *Von Ajec bis Zappas. Problemschach-Lexikon der Zweizüger-Themen*. 2. korrigierte und erweiterte Auflage. Udo Degener Verlag: Potsdam 2012.
- Kainulainen, Jussi: *Shakkipelin historia*. Karisto: Hämeenlinna 1984.
- Myllyniemi, Matti: *Toteutuneita oivalluksia*. Suomen Tehtäväniekat: Pori 1980.
- Velimirović, Milan & Valtonen, Kari: *Encyclopedia of Chess Problems. Themes and Terms*. Chess Informant: Beograd 2012.